

Povezanost osobnih karakteristika i okolinskih faktora s profesionalnom zrelosti srednjoškolaca

Ana Lea Odak¹, Maja Parmač Kovačić², Dora Popović³

1 DEKRA zapošljavanje Hrvatska, Horvatova ulica 82/6, 10000 Zagreb

2 Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

3 Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Trg Marka Marulića 19, 10000 Zagreb

Sažetak: Profesionalna zrelost definira se kao spremnost pojedinca da donese primjerenu odluku o svojoj karijeri. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati kako su osobne karakteristike i okolinski faktori povezani s profesionalnom zrelosti srednjoškolaca. U anonimnoj online anketi sudjelovalo je 168 učenika i učenica koji pohađaju četvrti razred gimnazije ili strukovne škole u Hrvatskoj. Od osobnih karakteristika obuhvaćeni su spol, školski uspjeh, osobine ličnosti i diferenciranost interesa, dok su od okolinskih faktora uključena roditeljska ponašanja (podrška, interferencija i nedostatak roditeljske uključenosti) te podrška školskog sustava (stručne službe ili razrednika). Rezultati su pokazali da su učenice profesionalno zrelije od učenika te da su školski uspjeh i osobine ličnosti (savjesnost, ugodnost, neuroticizam i otvorenost k iskustvu) pozitivno povezani s profesionalnom zrelosti, dok povezanost s diferenciranošću interesa nije značajna. Profesionalna zrelost pozitivno je povezana s roditeljskom podrškom te negativno s roditeljskom interferencijom i nedostatkom roditeljske uključenosti. Također je dobivena pozitivna korelacija između percipirane podrške stručne službe i profesionalne zrelosti, dok korelacija s percipiranom podrškom razrednika nije bila značajna. Dodatno, hijerarhijskom regresijskom analizom utvrđeno je da okolinski faktori objašnjavaju 9 % varijance profesionalne zrelosti povrh osobnih karakteristika adolescenata, što upućuje na mogućnost različitih intervencija s ciljem postizanja optimalne razine profesionalne zrelosti adolescenata.

Ključne riječi: profesionalna zrelost, osobne karakteristike, okolinski faktori

UVOD

Odabir karijere jedan je od ključnih zadataka u životu pojedinca, a njegov ishod značajno utječe na važne životne aspekte, poput prihoda, zdravstvenog statusa i općeg zadovoljstva

životom (Helliwell i sur., 2024; Van Aerder, Gadeyne i Vanroelen, 2017). Istraživanja pokazuju da profesionalno zreli pojedinci bolje poznaju svoje interese, vještine i sposobnosti, kao i tržište rada, što im omogućuje informiranije donošenje karijernih odluka. Budući da

proces odabira karijere započinje znatno prije konačne odluke o budućem zanimanju, važno je identificirati osobne i okolinske čimbenike koji pridonose razvoju profesionalne zrelosti kod djece i adolescenata, što će biti predmet istraživanja u ovom radu.

Profesionalna zrelost

Profesionalna zrelost definira se kao „stupanj spremnosti pojedinca za donošenje odluke o svojoj karijeri“ ili kao „stupanj u kojem je pojedinac obavio profesionalne zadatke primjerene profesionalnom stadiju svoje dobi“ (Šverko, 2012, str. 33). Donald Super (1980) definira razvoj karijere kao cjeloživotni proces koji prolazi kroz pet glavnih faza: rast, istraživanje, utemeljenje, održavanje i opadanje. Prve dvije faze karakteristične su za adolescentsku dob. Adolescenti u fazi rasta (od 4. do 13. godine) oblikuju svoje sposobnosti i interese te stječu osnovne spoznaje o svijetu rada. Ulaskom u fazu istraživanja (od 14. do 24. godine), adolescenti spoznaju vlastite sklonosti (*kristalizacija*), profesionalno se opredjeljuju za područje koje ih zanima (*specifikacija*) te završavaju školovanje i pronalaze posao (*implementacija*) (Šverko, 2012). Uspješan napredak kroz ove faze ovisi o profesionalnoj zrelosti, koja omogućava pojedincu da donosi informirane i samopouz dane odluke o svojoj karijeri (Perin, 2012).

Osobne karakteristike i profesionalna zrelost

Istraživanja pokazuju da se adolescenti međusobno razlikuju u stupnju profesionalne zrelosti, ovisno o raznim osobnim karakteristikama, poput dobi, spola, osobina ličnosti, općih i radnih vrijednosti, školskog uspjeha, percepcije vlastitih sposobnosti i vještina, životnih uloga i njihove salijentnosti, zdravstvenih obilježja te motivacije za upis studija (Babarović i Šverko, 2010; Babarović i Šverko,

2017; Koren, 1986; Niles i Harris-Bowlsbey, 2016; Perin, 2012; Šverko, Babarović i Šverko, 2007). U ovom ćemo istraživanju provjeriti je li profesionalna zrelost povezana sa spolom, školskim uspjehom, osobinama ličnosti i stupnjem diferenciranosti profesionalnih interesa kod adolescenata.

Nalazi prijašnjih istraživanja upućuju na određene spolne razlike u stupnju profesionalne zrelosti djece i adolescenata. Konkretno, učenice pokazuju nešto više razine profesionalne zrelosti od učenika, na različitim razinama obrazovanja (Babarović, Burušić i Šakić, 2011; Busacca i Taber, 2002; Patton i Lokan, 2001). Jedan od mogućih razloga ovih razlika je ranije biološko sazrijevanje djevojčica u usporedbi s dječacima. Objašnjenje ovih razlika može se tražiti i u spolnim razlikama u načinu donošenja odluka. Konkretno, djevojke češće ulažu više truda u proces odlučivanja i sklonije su traženju savjeta od drugih prilikom odabira karijere, što su karakteristike koje pogoduju razvoju profesionalne zrelosti (Gati, Landman, Davidovitch, Asulin-Peretz i Gadassi, 2010). S obzirom na rezultate prijašnjih istraživanja, očekujemo da će učenice u ovom istraživanju postizati više rezultate na mjeri profesionalne zrelosti od učenika (*H1a*).

Druga karakteristika koja određuje profesionalnu zrelost učenika je njihov školski uspjeh. Istraživanje na uzorku učenika osnovnih i srednjih škola u Hrvatskoj pokazalo je da su učenici nižeg školskog uspjeha u manjoj mjeri svjesni vlastitih interesa i sposobnosti te da su generalno nesigurni u izbor budućeg zanimanja (Babarović i Šverko, 2017). Školski uspjeh učenika u pojedinim se istraživanjima također upotrebljavao i kao indikator učenikovih kognitivnih sposobnosti, te kao jedan od pokazatelja učenikove spremnosti na prilagodbu prilikom važnih obrazovnih tranzicija (Šverko i Babarović, 2019). Konkretno, učenici koji su postizali bolji školski uspjeh pokazivali su veću profesionalnu adaptabilnost u

srednjoj školi, upućujući na višu profesionalnu zrelost (Šverko i Babarović, 2019). S obzirom na to da se u prethodim istraživanjima školski uspjeh pokazao kao pozitivni prediktor profesionalne zrelosti učenika, očekujemo da će se ti rezultati replicirati i u ovom istraživanju (*H1b*).

Osim kognitivnih sposobnosti, prijašnja istraživanja upućuju i na važnost pojedinačnih osobina ličnosti u razvoju profesionalne zrelosti adolescenata. Na primjer, u već spomenutom istraživanju Šverko i Babarovića (2019), izraženost pojedinih osobina ličnosti bila je značajan prediktor određenih resursa za prilagodbu kod adolescenata neposredno prije završetka srednje škole. Konkretno, savjesniji učenici postizali su više rezultate na resursima usredotočenosti i samopouzdanja, dok su učenici s višim rezultatima na otvorenosti k iskustvu pokazivali veću znatizelu u kontekstu izgradnje karijere (Šverko i Babarović, 2019). Savjesnost je dodatno bila negativan prediktor poteškoća u donošenju profesionalnih odluka, upućujući na zaštitnu ulogu savjesnosti u procesu izgradnje karijere. Istraživanja na stranim uzorcima također potvrđuju pozitivnu povezanost savjesnosti te otvorenosti k iskustvu i profesionalne zrelosti adolescenata (Atli, 2017; Lounsbury, Hutchens i Loveland, 2005; Pečjak i Košir, 2007). Pojedina istraživanja nalaze i pozitivnu povezanost između ekstraverzije i profesionalne zrelosti (Atli, 2017; Pečjak i Košir, 2007) te negativnu povezanost između neuroticizma i profesionalne zrelosti (Atli, 2017; Lounsbury i sur., 2005; Pečjak i Košir, 2007), dok su rezultati povezanosti ugodnosti i profesionalne zrelosti nekonzistentni (Atli, 2017; Lounsbury i sur., 2005; Pečjak i Košir, 2007). S obzirom na rezultate dosadašnjih istraživanja, očekujemo da će učenici s višim rezultatima na ekstraverziji, savjesnosti i otvorenosti k iskustvu te nižim rezultatima na neuroticizmu postizati više rezultate na ljestvici profesionalne zrelosti (*H1c*).

Jedan od pokazatelja profesionalne zrelosti adolescenata je i stupanj diferencirano-

sti njihovih profesionalnih interesa (Holland, 1985). Diferenciranost interesa pojavljuje se kao sekundarni konstrukt Hollandove teorije izbora zanimanja (Holland, 1985) koja razlikuje šest različitih tipova interesa – realistički (R), istraživački (I), umjetnički (A), socijalni (S), poduzetnički (E) i konvencionalni (C). Diferenciranost profesionalnih interesa odnosi se na stupanj u kojem se pojedinačni rezultati na tipovima interesa međusobno razlikuju; što je ta razlika veća, to je pojedinčev profil interesa diferenciraniji. Preciznije, diferencirani profil karakteriziraju visoki rezultati na samo nekim tipovima interesa, dok nediferencirani profil pokazuje slične rezultate na svim tipovima interesa (Černja Rajter, 2022). Iako bi diferencirani profili profesionalnih interesa trebali upućivati na visoku razinu profesionalne zrelosti pojedinca, nalazi dosadašnjih istraživanja u ovom području često su nekonzistentni. Primjerice, pojedina istraživanja nalaze tek nisku pozitivnu povezanost stupnja diferenciranosti profesionalnih interesa i poznavanja zanimanja (indikatora kognitivne komponente profesionalne zrelosti; Černja, Babarović i Šverko, 2017) te stupnja diferenciranosti i razine spremnosti na odabir karijere (Hirschi i Läge, 2007), dok se povezanost s razinom samoeфикаsnosti u donošenju profesionalnih odluka nije pokazala značajnom (Nauta i Kahn, 2007). S obzirom na nesuglasnost u nalazima dosadašnjih istraživanja, važno je provjeriti povezanost stupnja diferenciranosti profesionalnih interesa i profesionalne zrelosti na novim uzorcima. U ovom istraživanju očekujemo da će učenici s višim stupnjem diferenciranosti profesionalnih interesa postizati i veće rezultate na ljestvici profesionalne zrelosti (*H1d*).

Okolinski faktori i profesionalna zrelost

Osim osobnih karakteristika pojedinca, dosadašnja su istraživanja uputila i na važnost

različitih okolinskih faktora u objašnjenju razine profesionalne zrelosti adolescenata, poput podrške obitelji, socioekonomskog statusa obitelji, mogućnosti školovanja i lakoće zapošljavanja nakon studija, podrške školskih djelatnika, društvene zajednice, utjecaja vršnjaka te utjecaja medija (Jokić, 2019; Niles i Harris-Bowlsbey, 2016; Raković, 2015). U ovom istraživanju ispitat ćemo povezanost percipirane podrške roditelja i školskog sustava sa stupnjem profesionalne zrelosti adolescenata.

S obzirom na to da proces upoznavanja s vlastitim sposobnostima i sa svijetom rada započinje u djetinjstvu, djetetovi roditelji najčešće su prvi agenti u njegovu profesionalnom razvoju (Jakelić, 1983). Uloga roditelja u procesu djetetova odabira karijere jest poznavanje djetetovih osobina, objektivno uočavanje sposobnosti, potencijala i interesa za pojedina profesionalna područja te pružanje pomoći u odabiru prikladnog fakulteta ili zanimanja (Jakelić, 1983). Međutim, roditeljsko nametanje vlastitih stavova i izbora, bez obraćanja pažnje na djetetove sposobnosti ili motivaciju, može otežati djetetov proces donošenja karijerne odluke (Jakelić, 1983). Istraživanja su pokazala da je roditeljska podrška u profesionalnom razvoju generalno pozitivno povezana s razinom profesionalne zrelosti kod adolescenata, dok su roditeljska interferencija u ovaj proces, kao i nedostatak roditeljske uključenosti, negativni prediktori profesionalne zrelosti (Guan i sur., 2015). Očekuje se da će se ovi odnosi replicirati i u ovom istraživanju (*H1e*).

Osim roditelja, važnu ulogu u profesionalnom razvoju učenika ima i školski sustav. Učitelji, nastavnici, razrednici te stručni suradnici škole (pedagog, psiholog, knjižničar ili stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila) mogu osmišljavati i provoditi razne aktivnosti s ciljem informiranja učenika o postojećim zanimanjima te mogućnostima obrazovanja i zapošljavanja u tim zanimanjima (Božulić, 2022). Stoga se očekuje da će učenici koji su sudjelo-

vali u više aktivnosti profesionalnog informiranja koje su organizirali pedagog, psiholog i/ili drugi član stručne službe (*H1f*) ili pak razrednik (*H1g*) imati višu razinu profesionalne zrelosti.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Profesionalna zrelost u dosadašnjim istraživanjima pokazala se ključnim faktorom u procesu donošenja karijernih odluka kod djece i adolescenata. Stoga je cilj ovog istraživanja ispitati kako su osobne karakteristike srednjoškolaca i okolinski faktori povezani s njihovom profesionalnom zrelosti. Konkretno, cilj je utvrditi postoji li povezanost između spola učenika, njihova školskog uspjeha, ličnosti i diferenciranosti interesa te podrške koju dobivaju od roditelja i školskih djelatnika s razinom profesionalne zrelosti adolescenata. Iako su se ove osobne i okolinske karakteristike pokazale značajnim korelatima profesionalne zrelosti u prijašnjim istraživanjima (Marciniak, Johnston, Steiner i Hirschi, 2022), malo je istraživanja koja su proučavala zajednički doprinos ovih varijabli u predviđanju razine profesionalne zrelosti adolescenata. Istraživanja koja uključuju individualne i kontekstualne faktore u predviđanju profesionalne zrelosti adolescenata upućuju na kompleksnost međuodnosa ovih faktora (Bae, 2017). Na primjer, u jednom je istraživanju iskustvo s profesionalnim savjetovanjem bilo direktno povezano s profesionalnom zrelošću adolescenata, kao i indirektno putem školskog uspjeha (Bae, 2017). Roditeljska uključenost je, s druge strane, također bila pozitivno povezana s profesionalnom zrelošću adolescenata, neovisno o njihovu školskom uspjehu (Bae, 2017; Yon, Joeng i Goh, 2012), no važnost ovog tipa roditeljske podrške je s vremenom opadala, upućujući na potrebu za autonomijom u donošenju karijernih odluka kod zrelijih adolescenata (Bae, 2017).

U pregledu relevantnih istraživanja prediktora karijerne spremnosti, Marciniak i suradnici (2022) stavili su naglasak na kontekstualne faktore, poput obiteljske podrške ili podrške stručne službe, koji igraju važnu ulogu u donošenju karijernih odluka među adolescentima. Stoga ćemo u ovom radu posebno istraživati dodatni doprinos tih okolinskih faktora u objašnjenju profesionalne zrelosti adolescenata, povrh njihovih osobnih karakteristika. Ispitivanje doprinosa okolinskih faktora povrh osobnih karakteristika adolescenata u objašnjenju profesionalne zrelosti važan je istraživački pothvat jer pruža podlogu za osmišljavanje i provedbu intervencija u obiteljskom i školskom kontekstu, s ciljem postizanja optimalne razine profesionalne zrelosti kod adolescenata. Na temelju dosadašnjih istraživanja, očekujemo da će okolinski faktori objasniti značajan udio varijance profesionalne zrelosti povrh osobnih karakteristika učenika (*H2*).

METODA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 217 učenika razreda srednjih škola u Hrvatskoj. Nakon provjere podataka, iz istraživanja su isključeni oni sudionici koji su pohađali neki od nižih razreda srednje škole ($N = 2$), učenici koji su na sva pitanja pojedine ljestvice upitnika dali isti odgovor ($N = 5$) te učenici koji nisu dali ni jedan odgovor na mjeri profesionalne zrelosti koja se nalazila pri kraju samog upitnika ($N = 43$). Usporedba sudionika koji su do kraja riješili upitnik i onih koji nisu dali odgovor na mjeri profesionalne zrelosti upućuje na manje razlike po spolu i stupnju neuroticizma između ove dvije skupine. Konkretno, učenici muškog spola i oni s manjim rezultatom na ljestvici neuroticizma su u nešto većoj mjeri

riješili upitnik u cijelosti. Nakon isključenja onih učenika koji nisu zadovoljili kriterije za sudjelovanje, u završnom je uzorku ostalo 167 sudionika na čijim su se rezultatima provodile sve glavne analize. Od ukupnog broja učenika, njih 61 % pohađalo je gimnazijske programe, a 39 % strukovne programe srednjih škola s područja Grada Zagreba, Zagrebačke županije (46%) te drugih područja Hrvatske (33%). Među njima bilo je 42 % muških i 58 % ženskih sudionika u dobi od 17 do 19 godina, pri čemu su većinu činili punoljetni srednjoškolci ($M = 18,2$; $SD = 0,41$). Od cijelog uzorka, 89 % učenika sudjelovalo je u aktivnostima profesionalnog informiranja u srednjoj školi.

Mjerni instrumenti

U ovom istraživanju upotrebljavali smo anketni upitnik od šest postojećih, standardiziranih mjernih instrumenata. Dodatno smo prikupili podatke o spolu, dobi, srednjoškolskom programu te o prosjeku ocjena na kraju prvog, drugog i trećeg razreda te o očekivanom prosjeku četvrtog razreda srednje škole.

Za mjerenje osobina ličnosti učenika upotrebljavali smo upitnik BFI-10-R (Big Five Inventory-Revised; Stone, Bartholomay i Chamberlain, 2022). Radi se o revidiranoj verziji upitnika BFI-10, koji je skraćena verzija upitnika BFI-44. Upitnik se sastoji od pet podljestvica ličnosti (savjesnost, ekstraverzija, ugodnost, neuroticizam i otvorenost k iskustvu), od kojih se svaka sastoji od dvije čestice. Sudionici odgovaraju na čestice na ljestvici Likertova tipa od pet stupnjeva (1 = „u potpunosti se ne slažem“ do 5 = „u potpunosti se slažem“). Rezultat se formira zasebno na svakoj ljestvici kao prosjek rezultata dviju čestica, pri čemu viši rezultat upućuje na veću izraženost pojedine osobine ličnosti. Kao indikatori pouzdanosti, u našem istraživanju dobiveni su sljedeći koeficijenti korelacije među česticama svake podljestvice ličnosti: 0,20 za ugodnost, 0,50

za neuroticizam, 0,53 za savjesnost, 0,57 za otvorenost k iskustvu te 0,71 za ekstraverziju. Niži koeficijent korelacije između dvije čestice podljestvice ugodnosti, u odnosu na preostale podljestvice ličnosti, nalaz je koji se konzistentno dobiva i u drugim istraživanjima koja su upotrebljavala ovaj upitnik (Stone i sur., 2022) te ćemo ga uzeti u obzir prilikom interpretacije rezultata dobivenih u ovom istraživanju. On je najvjerojatnije posljedica toga što su jedino kod ove podljestvice dvije čestice formulirane u suprotnom smjeru – viši rezultat na jednoj čestici upućuje na višu razinu ugodnosti, dok viši rezultat na drugoj čestici upućuje na nižu razinu ugodnosti.

Profesionalni interesi učenika mjereni su upitnikom PGI-S (Personal Globe Inventory-Short; Tracey, 2010), koji je prethodno preveden i adaptiran za hrvatski kontekst (Šverko, 2008; Šverko i Babarović, 2016). Upitnik se sastoji od 40 opisa radnih zadataka različitih zanimanja, a sudionici daju dvije procjene na ljestvici Likertova tipa. Prva procjena pokazuje koliko im se navedena aktivnost sviđa, a druga procjena koliko bi bili uspješni u obavljanju te aktivnosti. Ljestvica se kreće od 1 = „uopće mi se ne sviđa / uopće ne bih bio uspješan/bila uspješna“ do 7 = „u potpunosti mi se sviđa / u potpunosti bih bio uspješan/bila uspješna“. Primjer čestice je „Intervjuirati ispitanike u anketi“. Izraženost pojedinog tipa interesa dobiva se zbrajanjem odgovora sviđanja i uspješnosti na česticama koje reflektiraju određeni tip interesa. Viši rezultat upućuje na veću istraženost tog tipa interesa kod učenika. Na ovom uzorku upitnik je pokazao visoku pouzdanost ($\alpha = 0,94$). U ovom istraživanju upotrebljavali smo indeks diferenciranosti profesionalnih interesa koji se računa kao razlika između rezultata na najmanje izraženom tipu interesa i rezultata na najviše izraženom tipu interesa kod pojedinog učenika.

Razina percipirane roditeljske podrške u odabiru karijere mjerena je Upitnikom rodi-

teljskih ponašanja usmjerenih na profesionalni razvoj djece (Career-Specific Parental Behaviors Scale, Dietrich i Kracke, 2009). U istraživanju je korištena hrvatska inačica ovog upitnika (Šimunović, 2024). Upitnik se sastoji od tri podljestvice – roditeljske podrške (npr. „... potiču me da tražim informacije o zanimanjima koja me interesiraju“), roditeljske interferencije (npr. „...previše se miješaju u moj izbor zanimanja“) te nedostatka roditeljske uključenosti (npr. „...ne mogu mi pomoći u izboru zanimanja, jer znaju premalo o različitim zanimanjima“). Svaka podljestvica sastoji se od pet pitanja, što čini ukupno 15 čestica. Sudionici odgovaraju na ljestvici Likertova tipa od pet stupnjeva (1 = „u potpunosti se ne slažem“; 5 = „u potpunosti se slažem“). Ukupan rezultat formira se kao prosjek odgovora na pojedinim podljestvicama, pri čemu viši rezultat upućuje na veću izraženost te vrste roditeljskog ponašanja. U ovom istraživanju dobiveni su koeficijenti pouzdanosti od $\alpha = 0,78$ za podljestvicu roditeljske podrške, $\alpha = 0,75$ za podljestvicu roditeljske interferencije te $\alpha = 0,77$ za podljestvicu nedostatka roditeljske uključenosti.

Za ispitivanje percipirane podrške školskog sustava (uključenost psihologa/pedagoga/drugog stručnog suradnika i razrednika) konstruirali smo upitnik aktivnosti profesionalnog informiranja koji se sastojao od ukupno 20 čestica. Dva su pitanja višestrukog izbora, dok su na ostala pitanja sudionici mogli odgovarati s „da“, „ne“ ili „ne znam“. Prva tri pitanja u upitniku (jesu li provode ne aktivnosti, tko ih provodi te koliko često) korištena su samo u svrhu opisivanja uzorka i nisu uključena u formiranje ukupnog rezultata. Nakon njih je slijedilo osam pitanja o aktivnostima pedagoga, psihologa ili drugog stručnog suradnika, odnosno pitanja za mjerenje percipirane podrške stručne službe. Uvrstili smo ih su u istu kategoriju jer većina srednjih škola ima samo jednog stručnog suradnika, najčešće pedagoga. Posljednjih

devet pitanja upotrebljavali smo za mjerenje percipirane podrške razrednika/ice. Pitanja uvrštena u upitnik aktivnosti profesionalnog informiranja preuzeli smo i kombinirali iz diplomskog rada autorice Raković (2015) te iz istraživanja „Profesionalno usmjeravanje u osnovnim i srednjim školama iz perspektive učenika“ autora Babarović i Šverko (2017). Primjer čestice je „Školski psiholog, pedagog ili drugi stručni suradnik nas je informirao/la o obrazovnim programima u srednjim školama i svijetu rada“. Odgovore „da“ u ovom upitniku bodovali smo s jednim bodom, dok smo odgovorima „ne“ i „ne znam“ dodijelili 0 bodova. Ukupan rezultat za percipiranu podršku stručne službe i percipiranu podršku razrednika/ce računali smo zasebno, kao ukupan zbroj bodova na svim česticama, podijeljen s brojem čestica (osam za podršku stručne službe, odnosno devet za podršku razrednika/ce). Faktorska analiza rezultirala je jednofaktorskim rješenjem za obje podljestvice, a Cronbachov alpha koeficijent pouzdanosti u ovom istraživanju iznosio je 0,77 za percipiranu podršku stručne službe i 0,79 za percipiranu podršku razrednika.

Profesionalnu zrelost učenika mjerili smo upitnikom profesionalne zrelosti koji su razvili Babarović i Šverko (2017). Cjelokupni se upitnik sastoji od pet podljestvica, od kojih smo u ovom istraživanju upotrebljavali sljedeće tri: sigurnost u odluku o karijeri, aktivna uključenost u donošenje odluke o karijeri te važnost donošenja odluke o karijeri. Ove tri podljestvice odabrali smo zbog njihove relevantnosti za ovo istraživanje i najboljih metrijskih karakteristika. Sigurnost u odluku o karijeri predstavlja stupanj u kojem pojedinac ima jasnu predodžbu čime bi se želio baviti, aktivna uključenost podrazumijeva propitkivanje i prikupljanje informacija o profesionalnim interesima, a važnost označava stupanj u kojem je osobi važno da donese ispravnu i najbolju moguću odluku o karijeri (Vlahović, 2017).

Svaka podljestvica sastoji se od četiri čestice na koje se odgovara na ljestvici Likertova tipa od 1 = „u potpunosti se ne slažem“ do 5 = „u potpunosti se slažem“. Primjer čestice je „Moja odluka o budućoj karijeri je čvrsta i jasno zacrtana“. Ukupan rezultat formirali smo kao prosječan rezultat na sve tri podljestvice zajedno, a pouzdanost unutarnje konzistencije ukupnog rezultata u ovom istraživanju iznosila je 0,87.

Postupak

Istraživanje je provedeno u obliku anonimnog *online* anketnog upitnika u trajanju oko deset minuta. Sudjelovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno i sudionici su mogli odustati od rješavanja u bilo kojem trenutku. Poveznica za ispunjavanje upitnika objavljena je na društvenim mrežama na privatnom profilu jedne od istraživačica te u javnim grupama maturanata. Uz to, sudjelovale su dvije izravno kontaktirane srednje škole u Velikoj Gorici. Školama je poslano pismo za ravnatelja, pismo za pedagoga ili psihologa te pismo za roditelje čija je svrha bila dati osnovne informacije o istraživanju. Kao potvrda pristanka, korištena je izjava ravnatelja čiji je potpis značio suglasnost da će maturanti te škole sudjelovati u istraživanju. Razrednici su prosljedili poveznicu učenicima nakon odobrenja za provedbu istraživanja. U pozivnom pismu na društvenim mrežama naglašeno je da sudionici trebaju biti punoljetni učenici, a školama je rečeno da mogu sudjelovati i maloljetni maturanti jer će njihovi roditelji biti obaviješteni o istraživanju. Kao nagrada za sudjelovanje u istraživanju, učenicima je ponuđena mogućnost povratne informacije o njihovim rezultatima koju su mogli dobiti ako su na kraju upitnika upisali svoju e-mail adresu. Anketni upitnik bio je aktivan šest tjedana, od sredine travnja do kraja svibnja 2023. godine.

REZULTATI

Rezultati deskriptivne analize prikazani su u Tablici 1. Prije interpretacije rezultata testirana je normalnost raspodjela svih kontinuiranih varijabli u istraživanju. Iako su rezultati Kolmogorov-Smirnov testa pokazali da distribucije rezultata svih varijabli osim varijable diferenciranosti interesa odudaraju od normalne raspodjele ($p < 0,05$), niti jedan od indeksa asimetričnosti i spljoštenosti distribucije rezultata nije prelazio granične vrijednosti od 3, odnosno 10, upućujući na dopušteno odstupanje od normalnosti (Kline, 2023).

Prosjeck ocjena u srednjoj školi na ovom uzorku bio je $M = 4,39$, što upućuje na pomaknutost rezultata na ovoj varijabli prema višim vrijednostima. Nadalje, vezano uz osobine ličnosti, najviše prosječne vrijednosti sudionici su postigli na ugodnosti ($M = 4,16$) i savjesnosti ($M = 3,91$), zatim na ekstraverziji ($M = 3,82$) i otvorenosti k iskustvu ($M = 3,79$), a najniže na neuroticizmu ($M = 3,39$). Učenici su također izvještavali o umjerenim razinama roditeljske podrške ($M = 3,68$) te niskim razinama roditeljske interferencije ($M = 2,26$) i nedovoljne uključenosti ($M = 1,68$) u proces njihova profesionalnog izbora. Što se tiče percipirane podrške školskog sustava, učenici procjenjuju nešto veću uključenost stručne službe ($M = 0,34$) u aktivnosti profesionalnog informiranja od razrednika ($M = 0,32$). Međutim, u apsolutnim terminima, oba su tipa podrške procijenjena niskim vrijednostima. Naposljetku, srednjoškolci se u ovom uzorku procjenjuju umjereno profesionalno zrelima ($M = 3,86$).

Kako bismo utvrdili povezanost osobnih karakteristika (spola, školskog uspjeha, ličnosti i diferenciranosti interesa) te okolinskih faktora (percipirane podrške roditelja i percipirane podrške školskog sustava) s profesionalnom zrelosti srednjoškolaca, izračunali smo niz Pearsonovih koeficijenata korelacije (Tablica

2). Rezultati su pokazali da djevojčice postižu nešto više rezultate na ljestvici profesionalne zrelosti od dječaka ($r = 0,28$; $p < 0,01$), što potvrđuje hipotezu *H1a*. Nadalje, učenici s višim školskim uspjehom na kraju srednje škole također postižu više rezultate na mjeri profesionalne zrelosti od učenika s nižim prosjekom ($r = 0,30$; $p < 0,01$), potvrđujući hipotezu *H1b*. Rezultati upućuju na pozitivnu povezanost četiriju dimenzija ličnosti s mjerom profesionalne zrelosti – srednjoškolci koji se procjenjuju savjesnijima ($r = 0,36$; $p < 0,01$), ugodnijima ($r = 0,20$; $p = 0,011$), neurotičnijima ($r = 0,25$; $p < 0,01$) te otvorenijima k iskustvu ($r = 0,21$; $p < 0,01$) postižu i više rezultate na upitniku profesionalne zrelosti. S obzirom na to da smjer povezanosti između neuroticizma i profesionalne zrelosti nije u skladu s našom hipotezom *H1c*, ona je samo djelomično potvrđena u ovom uzorku. Također, protivno našim očekivanjima, u ovom uzorku nije nađena ni povezanost ekstraverzije s profesionalnom zrelošću adolescenata. Naposljetku, nije pronađena značajna korelacija između diferenciranosti profesionalnih interesa učenika i njihovih rezultata na mjeri profesionalne zrelosti, čime se opovrgava hipoteza *H1d*.

Po pitanju okolinskih faktora, dobiveni rezultati upućuju na značajnu pozitivnu povezanost podljestvice roditeljske podrške i mjere profesionalne zrelosti ($r = 0,27$; $p < 0,01$) te značajnu negativnu povezanost ostale dvije podljestvice, roditeljsku interferenciju i nedostatak uključenosti, s mjerom profesionalne zrelosti ($r_{RI} = -0,28$; $p < 0,01$; $r_{NU} = -0,23$; $p < 0,01$), čime se potvrđuje hipoteza *H1e*. Nadalje, rezultati su pokazali značajnu pozitivnu povezanost podrške stručne službe i mjere profesionalne zrelosti ($r = 0,19$; $p < 0,05$), ali i neznčajnu povezanost podrške razrednika i mjere profesionalne zrelosti ($r = 0,10$; $p = 0,178$). To upućuje na to da srednjoškolci čiji su pedagozi/psiholozi ili drugi stručni suradnici organizirali i provodili aktivnosti profesio-

Tablica 1 Prikaz podataka deskriptivne statistike varijabli karakteristika osobe (izuzev spola), okolinskih faktora te varijable profesionalne zrelosti (N = 168)

Karakteristike osobe	M	SD	Min	Max	A	S	K-S
Školski uspjeh	4,39	0,40	3,2	5,0	-0,62	-0,05	0,07*
Savjesnost	3,91	0,77	1,5	5,0	-0,43	-0,26	0,14**
Ekstraverzija	3,82	0,96	1,0	5,0	-0,56	-0,39	0,15**
Ugodnost	4,16	0,67	2,0	5,0	-0,60	0,09	0,16**
Neuroticizam	3,39	0,92	1,0	5,0	-0,22	-0,30	0,14**
Otvorenost k iskustvu	3,79	0,84	1,5	5,0	-0,22	-0,64	0,12**
Interesi	24,20	8,50	0,0	44,0	-0,13	-0,003	0,07
Okolinski faktori	M	SD	Min	Max	A	S	K-S
Podrška roditelja	3,68	0,78	1,0	5,0	-0,62	0,52	0,09**
Roditeljska interferencija	2,26	0,79	1,0	4,6	0,51	0,06	0,08*
Nedostatak uključenosti	1,68	0,68	1,0	4,0	1,21	1,13	0,16**
Podrška stručne službe	0,34	0,28	0,0	1,0	0,45	-0,76	0,14**
Podrška razrednika	0,32	0,27	0,0	1,0	0,56	-0,61	0,14**
Zavisna varijabla	M	SD	Min	Max	A	S	K-S
Profesionalna zrelost	3,86	0,70	1,83	5,0	-0,3	-0,60	0,66

Legenda: M – aritmetička sredina; SD – standardna devijacija; Min – najniži rezultat na varijabli; Max – najviši rezultat na varijabli; A – koeficijent asimetričnosti distribucije; S – koeficijent spljoštenosti distribucije; K-S – Kolmogorov-Smirnov test; * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$

Tablica 2 Koeficijenti korelacija između ispitivanih varijabli (N = 168)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1. Profesionalna zrelost	-												
2. Spol	0,28**	-											
3. Prosjek svih razreda	0,30**	0,38**	-										
4. Savjesnost	0,36**	0,26**	0,67**	-									
5. Ekstraverzija	0,10	-0,08	-0,04	0,04	-								
6. Ugodnost	0,20*	0,31**	0,15	0,21*	0,08	-							
7. Neuroticizam	0,25*	0,43**	0,32**	0,15*	-0,12	0,12	-						
8. Otvorenost	0,21*	0,10	0,18*	0,24*	0,19*	0,21*	0,11	-					
9. Diferenciranost	-0,03	0,08	-0,07	-0,05	-0,01	-0,02	0,13	-0,19*	-				
10. Podrška roditelja	0,27**	0,12	0,22*	0,17*	0,19*	0,17*	0,12	0,21*	0,01	-			
11. Roditeljska interferencija	-0,28**	-0,12	-0,06	-0,12	-0,01	-0,10	0,05	-0,02	0,01	-0,15	-		
12. Nedostatak uključenosti	-0,23*	0,03	0,09	-0,02	-0,11	-0,17*	-0,01	-0,01	-0,12	-0,49**	0,21*	-	
13. Podrška stručne službe	0,19*	0,06	0,21*	0,23*	0,14	0,11	-0,13	0,21*	-0,11	0,30**	-0,21*	-0,10	-
14. Podrška razrednika	0,10	-0,13	0,10	0,01	0,19*	-0,08	-0,12	0,11	-0,19*	0,26**	-0,01	-0,15	0,51**

Legenda: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$

Tablica 3 Prikaz rezultata hijerarhijske regresijske analize u predviđanju profesionalne zrelosti pri donošenju odluke o karijeri na temelju osobnih i okolinskih faktora

	Prediktori	1. korak (β)	2. korak (β)
Osobne karakteristike	Spol	0,54	0,51
	Zaključna ocjena svih razreda	0,08	0,09
	Savjesnost	0,71**	0,63*
	Ekstraverzija	0,21	0,14
	Ugodnost	0,18	0,07
	Neuroticizam	0,34	0,40*
	Otvorenost k iskustvu	0,19	0,17
	Mjera diferenciranosti interesa	-0,01	-0,01
Okolinski faktori	Podrška roditelja		0,10
	Roditeljska interferencija		-0,54**
	Nedostatak roditeljske uključenosti		0,45
	Podrška stručne službe		0,01
	Podrška razrednika		0,06
	R	0,46**	0,55**
	R ²	0,21**	0,30**
	Kor. R ²	0,17**	0,24**
	ΔR^2		0,09**

Legenda: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; β – standardizirani regresijski koeficijent; R – koeficijent multiple korelacije; R² – koeficijent determinacije; Kor. R² – korigirani koeficijent determinacije; ΔR^2 – promjena u vrijednosti koeficijenta determinacije

nalnog informiranja postižu i više rezultate na mjeri profesionalne zrelosti, čime je potvrđena hipoteza H1f. Međutim, razrednikovo provođenje takvih aktivnosti nije povezano s razinom profesionalne zrelosti učenika, čime nije potvrđena hipoteza H1g.

Za provjeru samostalnog i zajedničkog doprinosa prediktorskih varijabli osobnih karakteristika i okolinskih faktora u objašnjenju varijance profesionalne zrelosti, proveli smo hijerarhijsku regresijsku analizu u dva koraka. U prvom smo koraku kao prediktore uključili osobne karakteristike: spol, završne ocjene

svih razreda, pet dimenzija ličnosti i mjeru diferenciranosti interesa. U drugom koraku dodali smo okolinske faktore, koji uključuju podršku roditelja, roditeljsku interferenciju, nedostatak roditeljske uključenosti, percipiranu podršku stručne službe i percipiranu podršku razrednika. Dobiveni rezultati prikazani su u Tablici 3. U prvom koraku, na temelju osobnih karakteristika, objasnili smo 21 % varijance profesionalne zrelosti ($R^2 = 0,21$; $p < 0,01$). Savjesnost se u tom bloku pokazala jedinim značajnim pozitivnim prediktorom ($\beta = 71$; $p < 0,01$). Učenici s višim rezultatom na ljestvici

savjesnosti procjenjuju se profesionalno zrelijima. U drugom koraku analize objasnili smo dodatnih 9,2 % varijance profesionalne zrelosti ($\Delta R^2 = 0,092$; $p < 0,01$), čime je potvrđena hipoteza o značajnom doprinosu okolinskih faktora povrhu osobnih karakteristika u predviđanju razine profesionalne zrelosti učenika ($H2$). Roditeljska interferencija pokazala se jedinim značajnim negativnim prediktorom ($\beta = -0,54$; $p < 0,01$), što pokazuje da se učenici kojima se roditelji manje upliću u odluke procjenjuju više profesionalno zrelija. Dodatno, u drugom koraku neuroticizam je postao značajan pozitivan prediktor profesionalne zrelosti ($\beta = 0,40$, $p < 0,05$). Postavljeni hijerarhijski model objasnio je ukupno 24 % varijance profesionalne zrelosti.

RASPRAVA

Glavni cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost osobnih karakteristika i okolinskih faktora s razinom profesionalne zrelosti, kao i istražiti doprinos okolinskih faktora povrhu osobnih karakteristika u predviđanju profesionalne zrelosti adolescenata. Dobiveni rezultati djelomično su potvrdili naša očekivanja. Sukladno očekivanjima i nekim prijašnjim istraživanjima (Babarović i sur., 2011; Šverko i Babarović, 2019; Lounsbury i sur., 2005), djevojke, učenici s višim prosjekom ocjena na kraju srednje škole te učenici s višim rezultatima na savjesnosti i otvorenosti iskustvu postizali su i više rezultate na mjeri profesionalne zrelosti. Razlika u profesionalnoj zrelosti između mladića i djevojaka u ovom uzorku pokazala se većom nego u ranije provedenom istraživanju na hrvatskim srednjoškolcima (Šverko i Babarović, 2019). Ovi rezultati, osim što mogu biti posljedica specifičnosti samog uzorka, sugeriraju mogući generacijski porast u ovim razlikama. Nadalje, veličina korelacije između

školskog uspjeha i profesionalne zrelosti na ovom uzorku također je nešto viša nego u prijašnjem istraživanju (Šverko i Babarović, 2019). Uz specifičnost uzorka, ove promjene mogu upućivati na povećanu svijest o važnosti profesionalne orijentacije unutar obrazovnog sustava te intenzivniji fokus škola na pripremu učenika za buduće karijere i naglašavanje važnosti akademskog uspjeha. Veličine povezanosti pojedinih osobina ličnosti s profesionalnom zrelošću srednjoškolaca sukladne su onima dobivenima u prijašnjim istraživanjima (Lounsbury i sur., 2005; Šverko i Babarović, 2019). Međutim, pojavili su se i neki neočekivani rezultati koji se odnose na pozitivne korelacije ugodnosti i neuroticizma s profesionalnom zrelošću adolescenata. Moguće je kako su učenici s višim rezultatima na ljestvici ugodnosti skloniji tražiti i prihvaćati savjete drugih ljudi, što im može pomoći u procesu donošenja karijernih odluka (Pečjak i Košir, 2007). S druge strane, prilikom interpretacije ovog neočekivanog rezultata treba imati na umu niske interkorelacije između dvije čestice ugodnosti, koje upućuju na smanjenu pouzdanost ove podljestvice ličnosti. Stoga je moguće kako ona u svom trenutačnom obliku ne zahvaća u optimalnoj mjeri karakteristike ugodnosti kao crte ličnosti, što može biti uzrok njezine neočekivane povezanosti s profesionalnom zrelošću u ovom istraživanju. Nadalje, objašnjenje neočekivane povezanosti neuroticizma i profesionalne zrelosti može se tražiti u povećanoj zabrinutosti i perfekcionizmu učenika s visokim rezultatima na ljestvici neuroticizma. Ove karakteristike u određenim situacijama mogu dovesti do poboljšane pripreme i bolje izvedbe (Bratko, Chamorro-Premuzic i Furnham, 2006), što u kontekstu procesa izgradnje karijere može označavati veću predanost u istraživanju različitih karijernih opcija. Također, moguće je da smo u ovom istraživanju naišli na neočekivanu povezanost između neuroticizma i profesionalne zrelosti zbog

specifičnosti vremena testiranja. Konkretno, u ovo su istraživanje uključeni maturanti neposredno prije donošenja važnog profesionalnog izbora, što je moglo dovesti do privremenog porasta neuroticizma, osobito kod savjesnijih maturanata. Kada se pojedinci suočavaju s izazovnim ili stresnim situacijama, poput završetka srednje škole i upisa fakulteta, to može privremeno povisiti razine neuroticizma zbog povećanog stresa i tjeskobe. U takvim okolnostima maturanti mogu doživjeti više emocionalnog nemira, što se može odražavati na njihovim rezultatima na ljestvicama koje mjere ovu osobinu. Kao rezultat toga, moguće da je u našem istraživanju zabilježena pozitivna korelacija između neuroticizma i profesionalne zrelosti adolescenata. Ovakav rezultat stoga ne bismo očekivali da smo istraživanje provedli u „mirnijem“ životnom razdoblju učenika. Nadalje, neočekivan je bio i rezultat o nepostojanju povezanosti ekstraverzije i profesionalne zrelosti adolescenata, s obzirom na to da se u prethodnim istraživanjima učestalo ponavlja rezultat o njihovoj značajnoj pozitivnoj povezanosti (Atli, 2017; Pečjak i Košir, 2007; Šverko i Babarović, 2019). Međutim, ova se korelacija nije pokazala značajnom i u nekim drugim istraživanjima (npr. Lounsbury i sur., 2005). Suprotan očekivanjima je i nalaz o neznčajnoj povezanosti diferenciranosti interesa i profesionalne zrelosti. Neznčajna korelacija ove dvije mjere dobiva se i u nekim drugim istraživanjima (Nauta i Kahn, 2007), a može se pripisati promjenama u svijetu rada od vremena u kojem je nastao korišteni upitnik interesa, kao i u izračunu indeksa diferenciranosti koji obuhvaća samo najviše i najmanje izražen tip interesa sudionika. Noviji izračuni diferenciranosti interesa pokušavaju zahvatiti pojedinačne rezultate na svih šest tipova interesa, što omogućuje veću preciznost i širi mogući raspon dobivenih rezultata (Tracey, Wille, Durr II i De Fruyt, 2014). Također, ovi su se indeksi diferenciranosti pokazali boljim prediktorima

sigurnosti u karijernu odluku, što upućuje na njihovu superiornost u predviđanju profesionalne zrelosti pored tradicionalnih indeksa korištenih u ovom istraživanju.

Od okolinskih faktora, rezultati su potvrdili očekivanja o pozitivnoj povezanosti roditeljske podrške te negativnoj povezanosti roditeljske interferencije i nedostatka roditeljske uključenosti s razinom profesionalne zrelosti. Zanimljivo, iako su smjer i veličina korelacija sukladni većini prijašnjih istraživanja, dosadašnji su nalazi upućivali na nešto manju važnost roditeljske interferencije u predviđanju profesionalne zrelosti adolescenata nego što je slučaj u ovom istraživanju (Guan i sur., 2015; Šimunović, 2023). Po pitanju školskog sustava, rezultati su pokazali da je podrška stručne službe škole, ali ne i razrednika, u procesu izgradnje karijere pozitivno povezana s profesionalnom zrelosti učenika. Ovi nalazi naglašavaju važnost pojedinih okolinskih faktora u procesu izgradnje karijere kod adolescenata, prvenstveno roditelja i stručne službe škole. Ovi nalazi su u kontrastu s realnošću školskog sustava, naime aktivnosti vezane uz profesionalnu orijentaciju adolescenata kreću se provoditi tek u četvrtom razredu srednje škole, dok se u nekim školama uopće ne provode (Raković, 2015).

Okolinski faktori također su se pokazali značajnim prediktorima profesionalne zrelosti povrh osobnih karakteristika adolescenata. Ovi nalazi upućuju na centralnu važnost roditelja u procesu izgradnje karijere, s obzirom na to da se pokazalo da jedino roditeljska interferencija negativno predviđa profesionalnu zrelost učenika povrh njegovih osobnih karakteristika. Moguće je kako su učenici u srednjoj školi već dovoljno samostalni u donošenju njima važnih odluka da im nije potrebna dodatna uključenost roditelja u tom procesu. Ovaj je zaključak na tragu rezultata prethodnog istraživanja, koji govore o smanjenju važnosti roditeljske podrške u razvoju profesionalne zre-

losti adolescenata kako adolescenti odrastaju (Bae, 2017). Drugim riječima, vjerojatno je da je roditeljska podrška bila važnija za djetetove obrazovne i karijerne odluke na nižim stupnjevima djetetova obrazovanja, kao i za tranziciju iz osnovne škole u srednju školu, dok na kasnijim stupnjevima obrazovanja roditeljska podrška možda ima veće značenje u predviđanju nekih drugih obrazovnih ishoda, poput školskog uspjeha učenika. Međutim, učenicima u srednjoj školi vjerojatno je važnije osigurati autonomiju u profesionalnom izboru, što može objasniti negativnu ulogu roditeljske interferencije u predviđanju profesionalne zrelosti, kao i manje važnu ulogu roditeljske neuklučenosti u ovom procesu. Moguće je kako su učenici koji ne mogu odvojiti vlastita i roditeljska očekivanja češće neodlučni oko toga koju bi karijeru trebali izabrati, što se reflektira u njihovoj sniženoj profesionalnoj zrelosti (Strugar i Čorak, 2016). Iako je roditeljska podrška u kontekstu profesionalnog odabira itekako važna, vjerojatnije na nižim razinama obrazovanja, bitno je i educirati roditelje o važnosti djetetova samostalnog odabira karijernog puta te da nametanje vlastitih stavova ne olakšava put do te odluke. Školski bi se programi potencijalno mogli usmjeriti na informiranje roditelja o suvremenom svijetu rada i mogućnostima koje ono pruža. Na taj bi način roditelji mogli prenijeti važne informacije na svoju djecu, a u isto vrijeme širiti vlastite vidike i smanjivati eventualne stereotipe o različitim zanimanjima i karijernim opcijama o kojima do sad nisu razmišljali.

Odabrani individualni i kontekstualni čimbenici zajedno su uspjeli objasniti 24 % varijance profesionalne zrelosti adolescenata. Iako je ovo značajan udio objašnjene varijance, dobiveni rezultati sugeriraju da mnogi prediktori profesionalne zrelosti hrvatskih srednjoškolaca nisu obuhvaćeni ovim istraživanjem. Ovi se nalazi mogu usporediti s rezultatima stranih istraživanja. Na primjer, istraživanje

provedeno među srednjoškolcima u Australiji objasnilo je značajno više, čak 52 % varijance profesionalne zrelosti (Creed i Patton, 2003). S druge strane, istraživanje koje su proveli Yon i suradnici (2012) na korejskim adolescentima uspjelo je objasniti manji dio varijance od našeg istraživanja, što sugerira da su naši odabrani čimbenici relevantniji za razumijevanje profesionalne zrelosti adolescenata.

Ograničenja istraživanja i preporuke za buduća istraživanja

Ovo istraživanje ima određena ograničenja. Prvo, istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku srednjoškolaca, što ograničava generalizaciju ovih rezultata na širu populaciju hrvatskih maturanata. S obzirom na to da su dio uzorka činili maturanti koji su samovoljno ispunili *online* anketu, moguće je kako su u uzorku zahvaćeni nešto motiviraniji učenici koji su generalno zainteresiraniji za pitanja oko svog profesionalnog izbora, što je moglo dovesti do većeg prosječnog rezultata na varijabli profesionalne zrelosti. Također, bilo bi zanimljivo usporediti rezultate ovog istraživanja s rezultatima na uzorcima manje motiviranih učenika, s obzirom na to da su upravo oni u najvećem riziku od donošenja pogrešne profesionalne odluke. Stoga bi buduća istraživanja trebala nastojati replicirati ove nalaze na reprezentativnijem uzorku hrvatskih srednjoškolaca. Dodatna ograničenja odnose se na pojedinačne mjere korištene u ovom istraživanju. Na primjer, iako se prosjek ocjena na kraju školske godine često koristi kao mjera školskog uspjeha, u hrvatskom školskom sustavu ocjene rijetko prate normalnu distribuciju jer većina učenika postiže visoki školski uspjeh. To može biti razlog niske varijabilnosti školskog uspjeha u ovom uzorku. Također, korištena ljestvica ugodnosti imala je iznimno nisku pouzdanost, koja je mogla „ograničiti“ njezine interkorrelacije s drugim varijablama. U budućim bi

istraživanjima bilo korisno upotrijebiti i neke od novijih izračuna diferenciranosti interesa, s obzirom na to da se takvi indeksi generalno procjenjuju kao snažniji prediktori sigurnosti u karijerni izbor (Tracey i sur., 2014). Nadalje, jedan od potencijalnih nedostataka istraživanja je i mjerenje percipirane podrške stručne službe i razrednika. Uočena je nekonzistentnost u odgovorima na pitanja iz ovih ljestvica, što može upućivati na nedostatno razumijevanje određenih dijelova mjera. Preporučuje se da buduća istraživanja posvete dodatnu pažnju konstrukciji upitnika kako bi se izbjegla nejasna pitanja te povećala pouzdanost i valjanost korištenih instrumenata. Buduća bi istraživanja također mogla doprinijeti spoznajama iz ovog područja ispitivanjem razlika u važnosti pojedinih individualnih i okolinskih čimbenika u predviđanju profesionalne zrelosti između različitih skupina učenika. Na primjer, bilo bi zanimljivo ispitati postoje li eventualne razlike u važnosti pojedinih čimbenika između različitih školskih programa. Konačno, kako bi buduća istraživanja pružila čvršću osnovu za zaključivanje o uzročno-posljedičnim odnosima između mjerenih varijabli, preporučuje se longitudinalno praćenje učenika kroz više istraživačkih valova. Takav dizajn omogućio bi precizniju evaluaciju promjena u profesionalnoj zrelosti i čimbenicima koji na nju utječu tijekom vremena.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost osobnih karakteristika (spola, školskog uspjeha, ličnosti i interesa) te okolinskih faktora (percipirane podrške roditelja i percipirane podrške školskog sustava) s profesionalnom zrelosti srednjoškolaca koji trebaju donijeti odluku o daljnjem obrazovanju. Također, ispitali smo dodatni doprinos ovih okolinskih faktora

u objašnjenju profesionalne zrelosti adolescenata, povrhn njihovih osobnih karakteristika. Rezultati su pokazali da se učenice samoprocjenjuju profesionalno zrelijima od učenika te da su školski uspjeh, savjesnost, ugodnost, neuroticizam, otvorenost k iskustvu, percipirana roditeljska podrška i percipirana podrška stručne službe pozitivno, a roditeljska interferencija i nedostatak roditeljske uključenosti negativno povezani s razinom profesionalne zrelosti adolescenata. Međutim, od okolinskih je faktora jedino roditeljska interferencija uspjela objasniti dodatni dio varijance profesionalne zrelosti srednjoškolaca povrhn njihovih osobnih karakteristika. S obzirom na to, roditelje srednjoškolaca koji se nalaze pred važnom obrazovnom tranzicijom na kraju svog srednjoškolskog obrazovanja važno je osnažiti kako bi poticali svoju djecu na autonomiju u izgradnji svog profesionalnog puta.

LITERATURA

- Atli, A. (2017). Five-factor personality traits as predictor of career maturity. *Eurasian Journal of Educational Research*, 68, 151-165. <https://dx.doi.org/10.14689/ejer.2017.68.8>
- Babarović, T., Burušić, J. i Šakić, M. (2011). Psihosocijalne i obrazovne odrednice školskog uspjeha učenika osnovnih škola: dosezi dosadašnjih istraživanja. *Suvremena psihologija*, 13(2), 235-255. <https://hrcak.srce.hr/83098>
- Babarović, T. i Šverko, I. (2010). Profesionalna zrelost učenika viših razreda osnovnih škola. *Suvremena psihologija*, 14(1), 91-109. <https://hrcak.srce.hr/file/123724>
- Babarović, T. i Šverko, I. (2017). *Profesionalno usmjeravanje u osnovnim i srednjim školama iz perspektive učenika*. Agencija za mobilnost i programe EU. https://www.mobilnost.hr/cms_files/2018/02/1519740980_izvjestaj-eg-fin-web.pdf
- Bae, S.-M. (2017). An analysis of career maturity among Korean youths using latent growth modeling. *School Psychology In-*

- ternational*, 38(4), 434–449. <https://doi.org/10.1177/0143034317709527>
- Božulić, I. (2022). *Profesionalno usmjeravanje u obitelji*. Diplomski rad. Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Splitu.
- Bratko, D., Chamorro-Premuzic, T. i Furnham, A. (2006). Personality and school performance: Incremental validity of self and peer-ratings over intelligence. *Personality and Individual Differences*, 41(1), 131-142. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.12.015>
- Busacca, L. A. i Taber, B. J. (2002). The career maturity inventory – revised: A preliminary psychometric investigation. *Journal of Career Assessment*, 10(4), 441-455. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/1069072702238406>
- Creed, P. A., & Patton, W. (2003). Predicting two components of career maturity in school based adolescents. *Journal of Career Development*, 29, 277-290. <https://doi.org/10.1023/A:1022943613644>
- Černja, I., Babarović, T., i Šverko, I. (2017). Mogu li diferenciranost i konzistentnost interesa biti pokazatelji profesionalne zrelosti osnovnoškolaca?. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 26(1), 41-58. <https://doi.org/10.5559/di.26.1.03>
- Černja Rajter, I. (2022). *Uloga profesionalne zrelosti u uspješnoj tranziciji iz škole na studij*. Doktorski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Dietrich, J. i Kracke, B. (2009). Career-specific parental behaviors in adolescents' development. *Journal of Vocational Behavior*, 75(2), 109-119. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.03.005>
- Gati, I., Landman, S., Davidovitch, S., Asulin-Pertetz, L. i Gadassi, R. (2010). From career decision-making styles to career decision-making profiles: A multidimensional approach. *Journal of Vocational Behavior*, 76(2), 277-291. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.11.001>
- Guan, Y., Wang, F., Liu, H., Ji, Y., Jia, X., Fang, Z., Li, Y., Hua, H. i Li, C. (2015). Career-specific parental behaviors, career exploration and career adaptability: A three-wave investigation among Chinese undergraduates. *Journal of Vocational Behavior*, 86, 95-103. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2014.10.007>
- Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. D., De Neve, J.-E., Aknin, L. B. i Wang, S. (2024). *World Happiness Report 2024*. University of Oxford: Well-being Research Centre.
- Hirschi, A. i Läge, D. (2007). Holland's secondary constructs of vocational interests and career choice readiness of secondary students: Measures for related but different constructs. *Journal of Individual Differences*, 28(4), 205-218. <https://doi.org/10.1027/1614-0001.28.4.205>
- Holland, J. L. (1985). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments* (2nd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Jakelić, F. (1983). *Odgov u obitelji i izbor zanimanja*. Školska knjiga.
- Jokić, B. (2019). *Obrazovna perspektiva – želje, planovi i stavovi hrvatskih srednjoškolaca o prijelazu iz srednjeg u visoko obrazovanje. Što nakon srednje? Želje, planovi i stavovi hrvatskih srednjoškolaca* (str. 37-62). Agencija za znanost i visoko obrazovanje. https://www.azvo.hr/images/stories/publikacije/Sto_nakon_srednje.pdf
- Kline, R. B. (2023). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.
- Koren, I. (1986). *Uloga osobnih i situacionih determinanti u moderiranju profesionalnih sklonosti pojedinaca*. Doktorska disertacija. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Lounsbury, J. W., Hutchens, T. i Loveland, J. M. (2005). An investigation of Big Five personality traits and career decidedness among early and middle adolescents. *Journal of Career Assessment*, 13(1), 1-14. <https://doi.org/10.1177/1069072704270272>
- Marciniak, J., Johnston, C. S., Steiner, R. S., & Hirschi, A. (2022). Career preparedness among adolescents: A review of key components and directions for future research. *Journal of Career Development*, 49(1), 18-40. <https://doi.org/10.1177/0894845320943951>
- Nauta, M. M. i Kahn, J. H. (2007). Identity status, consistency and differentiation of interests, and career decision self-efficacy. *Journal of Career Assessment*, 15(1), 55-65. <https://doi.org/10.1177/1069072705283786>
- Niles, G. S. i Harris-Bowlsbey, J. (2016). *Career development interventions*. Pearson.

- Patton, W. A. i Lokan, J. (2001). Perspectives on Donald Super's construct of career maturity. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 1(1/2), 31-48. <https://doi.org/10.1023/A:1016964629452>
- Pečjak, S. i Košir, K. (2007). Personality, motivational factors and difficulties in career decision-making in secondary school students. *Psihološki teme*, 16(1), 141-158. <https://psycnet.apa.org/record/2008-04656-007>
- Perin, V. (2012). Profesionalno usmjeravanje – uloga i odgovornost škole. *Školski vjesnik*, 61(4), 511-524. <https://hrcak.srce.hr/94784>
- Raković, M. (2015). *Uloga pedagoga u profesionalnoj orijentaciji učenika i njihovo zadovoljstvo izborom studija*. Diplomski rad. Odsjek za pedagogiju i povijest Filozofskog fakulteta u Osijeku.
- Stone, B. M., Bartholomay, E. M., & Chamberlain, A. B. (2022). Validation of the BFI-10-R: A New BFI Scale with Strong Structural and Construct Validity. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 44(4), 1064-1076. <https://doi.org/10.1007/s10862-022-09978-4>
- Strugar, V. i Čorak, T. (2016). *Odgovornost do profesionalne zrelosti*. Alfa.
- Super, D. E. (1980). A life-span, life-space approach to career development. *Journal of Vocational Behavior*, 16(3), 282-298. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(80\)90056-1](https://doi.org/10.1016/0001-8791(80)90056-1)
- Šimunović, M. (2023). Career-specific parental behaviors and career adapting responses in Croatian early and late adolescents. *British Journal of Guidance & Counselling*, 52(3), 378-391. <https://doi.org/10.1080/03069885.2023.2212321>
- Šverko, B., Babarović, T., i Šverko, I. (2007). Vrijednosti i životne uloge u kontekstu odabira zanimanja i razvoja karijere. *Suvremena psihologija*, 10(2), 295-320. <https://hrcak.srce.hr/81394>
- Šverko, I. (2008). Spherical model of interests in Croatia. *Journal of Vocational Behavior*, 72 (1), 14-24. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2007.10.001>
- Šverko, B. (2012). *Ljudski potencijali: usmjeravanje, odabir i osposobljavanje*. Hrvatska sveučilišna naklada.
- Šverko, I., & Babarović, T. (2016). Integrating personality and career adaptability into vocational interest space. *Journal of Vocational Behavior*, 94, 89-103. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2016.02.017>
- Šverko, I., & Babarović, T. (2019). Applying career construction model of adaptation to career transition in adolescence: A two-study paper. *Journal of vocational behavior*, 111, 59-73. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2018.10.011>
- Tracey, T. J. G. (2010). Development of an abbreviated Personal Globe Inventory using item response theory: The PGI-Short. *Journal of Vocational Behavior*, 76(1), 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.06.007>
- Tracey, T. J., Wille, B., Durr II, M. R., & De Fruyt, F. (2014). An enhanced examination of Holland's consistency and differentiation hypotheses. *Journal of Vocational Behavior*, 84(3), 237-247. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2014.01.008>
- Van Aerden, K., Gadeyne, S. i Vanroelen, C. (2017). Is any job better than no job at all? Studying the relations between employment types, unemployment and subjective health in Belgium. *Archives of Public Health*, 75, 1-10. <https://doi.org/10.1186/s13690-017-0225-5>
- Vlahović, D. (2017). *Validacija upitnika profesionalne zrelosti – UPZ*. Neobjavljeni diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Yon, K. J., Joeng, J. R., & Goh, M. (2012). A longitudinal study of career maturity of Korean adolescents: the effects of personal and contextual factors. *Asia Pacific Education Review*, 13, 727-739. <https://doi.org/10.1007/s12564-012-9232-y>

Relationship between personal characteristics and environmental factors with the career maturity of high school students

Abstract: Career maturity is defined as an individual's readiness to make an appropriate career decision. The aim of this study is to examine how personal characteristics and environmental factors are connected to the career maturity of high school students. 168 male and female students attending the fourth grade of a gymnasium or vocational school in Croatia participated in an anonymous online survey. The personal characteristics included gender, academic achievement, personality traits, and interest differentiation, while the environmental factors encompassed parental behaviors (support, interference, and lack of parental involvement) and support from the school system (a professional service or a headroom teacher). The results showed that female students were more career mature than male students and that academic achievement and personality traits (conscientiousness, agreeableness, neuroticism, and openness to experience) were positively associated with career maturity, while the association with interest differentiation was not significant. Career maturity was positively associated with parental support and negatively with parental interference and lack of parental involvement. Additionally, a positive correlation was found between perceived support from the professional service and career maturity, while the correlation with perceived support from the headroom teacher was not significant. Furthermore, hierarchical regression analysis revealed that environmental factors accounted for 9% of the variance in career maturity, beyond personal characteristics of adolescents, suggesting the potential for various interventions aimed at achieving optimal levels of career maturity in adolescents.

Keywords: career maturity, personal characteristics, environmental factors

Korespondencija: mparmac@m.ffzg.hr

Primljeno:	20. 09. 2024.
Ispravljeno:	20. 12. 2024.
Prihvaćeno:	14. 03. 2025.
Online:	27. 06. 2025.